

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۴۰۱، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۱۹-۱۰۵

سیاست‌گذاری تأثیرات ویروس کرونا بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت:

چارچوب مفهومی شکاف ساختاری

علی اکبرپور آلمه جوقی^{۱*}، زهرالسادات حسینی گوکی^۲

۱- کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه پیام نور قوچان، قوچان، ایران

۲- کارشناسی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

Akbarpourali1370@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۲/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۴

چکیده:

هدف پژوهش حاضر، «سیاست‌گذاری تأثیرات ویروس کرونا بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت: چارچوب مفهومی شکاف ساختاری» است. در پاسخ به این سؤال که ویروس کرونا بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت چه تأثیری گذاشته است؟، این فرضیه مطرح شد که در چارچوب شکاف ساختاری، کرونا ویروس منجر به افزایش ناامنی غذایی در داخل کشورها شده و از این طریق، بر سلامتی و افزایش مهاجرت تأثیرات منفی گذاشته است که این مسئله، نیازمند برنامه‌های سیاست‌گذاری است. در این راستا، با توجه به چارچوب مفهومی شکاف ساختاری، «کرونا، مهاجرت و عدم امنیت غذایی»، با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که کروناویروس بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت از جمله مهاجرت روستا به شهر و مهاجرت بین‌المللی تأثیرگذار بوده است. این بحران توانسته است منجر به شکاف ساختاری در الگوهای مهاجرت شود و افراد از ورود به کشورهای متأثر از ویروس کرونا، اجتناب کرده‌اند. با توجه به ماهیت مداوم جریان‌های مهاجرت، این موضوع اثرات طولانی‌مدت داشته است. ضرورت دارد که در سیاست‌های ملی، وضعیت مهاجران واردشده یا با احتمال بازگشت به مناطق آسیب‌دیده، مورد توجه قرار گیرد. همچنین، نیاز به ایجاد سیستم‌های غذایی انعطاف‌پذیر وجود دارد که می‌تواند ناامنی غذایی را کاهش دهد.

واژگان کلیدی: سیاست‌گذاری، کروناویروس، امنیت غذایی، مهاجرت، رکود اقتصادی.

۱. مقدمه

آنچه در عصر کنونی مرزها را درنوردیده و تمامی ملت‌ها را تهدید می‌کند، بحران‌های زیست‌محیطی و شیوع بیماری‌های واگیردار است. در این بین طی سال‌های اخیر، ویروس کرونا، رکود جهانی ایجاد کرده و جدی‌ترین بحران در اقتصاد جهان از زمان پایان جنگ جهانی دوم است. این ویروس، تأثیرات چشم‌گیری در قبال محیط‌زیست و حیات جانداران گذشته است. طبق مطالعه حسینی، مهردادش و فرشاد (۱۳۹۹)، این ویروس تاکنون بیش از هفت گونه داشته است و ممکن است پیک‌های جدیدی نیز به وجود آیند. اکثر کشورهای جهان درگیر این بیماری شده‌اند و شروع به مقابله با اثرات اجتماعی و اقتصادی آن کرده‌اند. واکنش سیاست‌ها، از جمله اقدامات قرنطینه و فاصله‌گیری اجتماعی، تأثیرات منفی زیادی بر فعالیت اقتصادی گذاشته است. اثرات ویرانگر آن در کنار شرایط داخلی کشورها مانند تورم و شوک‌های اقتصادی، خطر افزایش ناامنی غذایی را در جهان بالا برده و بر تعداد گرسنگان افزوده است. به‌نحوی که در پاره‌ای از مواقع، مایحتاج مردم به دلیل اقدامات ناشی از قرنطینه تحت تأثیر بوده است، هرچند که این اقدامات در جهت در نظر گرفتن بهداشت فردی بوده است (حسینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۴). صندوق بین‌المللی پول^۲ (۲۰۲۰)، در چشم‌انداز اقتصاد جهانی، کاهش ۳ درصدی اقتصاد جهان را پیش‌بینی کرده که بزرگ‌تر از ضرر تولید بحران مالی جهانی است. اپیدمی‌ها نه تنها یک بحران بهداشت عمومی ایجاد می‌کنند، بلکه اغلب به بحران اقتصادی نیز تبدیل می‌شوند. در شرایط اپیدمی، تعداد زیادی از کارگران مهاجر داخلی پس از اخراج به دلیل اقدامات دولت برای کنترل شیوع بیماری، در شهرها گرفتار می‌شوند. بیشتر این کارگران در صورت از دست دادن شغل خود وسیله دیگری برای کسب درآمد ندارند (خانا،^۳ ۲۰۲۰: ۱).

کانال مهمی که بیماری کرونا از طریق آن بر مردم تأثیر می‌گذارد، بخش غذا و کشاورزی است. عدم امنیت غذایی با بیش از ۱ میلیارد نفر در جهان نگران‌کننده است (بارت،^۴ ۲۰۱۰: ۸۲۵-۸۲۸). طبق داده‌های اخیر، تعداد کل افراد ناامن در غذا برای چندین سال افزایش یافته است، در حالی که ۸٫۹٪ از جمعیت جهان (۶۹۰ میلیون پوند) در سال ۲۰۱۹ دچار سوءتغذیه شده‌اند (سازمان غذا و کشاورزی،^۵ ۲۰۲۰). دیوید بیسلی^۶، مدیر برنامه جهانی غذا در سازمان ملل،^۷ گفته است که جهان «در آستانه یک بیماری همه‌گیر، در شرایط گرسنگی است». بعلاوه، ما در حال حاضر شاهد افزایش زیادی در قیمت مواد غذایی در برخی کشورها هستیم. بر اساس داده‌های فائو، قیمت مواد غذایی از فوریه سال ۲۰۲۰ در بلاروس، بولیوی، غنا و میانمار ۱۰ درصد و در گویان، سودان و زامبیا ۲۰ درصد افزایش یافته

¹ COVID-19

² International Monetary Fund

³ Khanna

⁴ Barrett

⁵ Food and Agriculture Organization

⁶ David Beasley

⁷ WFP

است. در این بین، در ایران نیز پدیده افزایش قیمت‌ها در جریان همه‌گیری بیماری کرونا به شدت وجود داشته است و موجبات عدم امنیت غذایی را در بین بسیاری از افراد جامعه فراهم نموده است.

یکی از اثرات مهم ناامنی غذایی، افزایش مهاجرت است، زیرا افراد برای تنوع بخشیدن به درآمد خانوار و مقاومت در برابر شوک‌های برون‌زای دسترسی به غذا، مهاجرت می‌کنند (بارت، ۲۰۱۰: ۸۲۵-۸۲۸). ناامنی غذایی احتمالاً هم مهاجرت روستا به شهری و هم مهاجرت بین‌المللی را افزایش داده است. بیماری کرونا همچنین ممکن است منجر به شکست ساختاری در الگوهای مهاجرت شود، زیرا مردم از سفر به کشورهای مقصد بیماری کرونا (به‌عنوان مثال ایالات متحده، ایتالیا و اسپانیا) که تحت تأثیر این بیماری قرار گرفته‌اند، اجتناب می‌کنند (اسمیت و وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۵۷). بنابراین رابطه بین مهاجرت و سلامت، یک رابطه چندبعدی و دوطرفه است. به این نحو که وضعیت سلامتی می‌تواند تصمیم به مهاجرت را تحریک کند، اما ممکن است چنین جابجایی به نوبه خود بر سلامتی نیز تأثیر بگذارد (گینزبورگ و همکاران، ۲۰۱۸: ۱۸).

تحقیقات سوءظن‌هایی را تأیید کرده است که محدودیت سفر، تأثیر زیادی در شیوع بیماری‌های همه‌گیر ندارد (کارت، ۲۰۱۶: ۷). اقدامات قرنطینه‌ای که توسط دولت انجام شده مناسب است، اما ممکن است منجر به نتایج ناکارآمد شود، زیرا بسیاری از مهاجران ترجیح می‌دهند از مراکز بیماری فرار کنند، در نتیجه عوامل منفی خارجی را به سایر افراد آلوده وارد می‌کنند. این پژوهش، سیاست‌گذاری تأثیرات ویروس کرونا بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت: چارچوب مفهومی شکاف ساختاری را بررسی کرده است.

۲. چارچوب مفهومی: شکاف ساختاری

عدم امنیت غذایی مفهومی چندبعدی است که شامل در دسترس بودن، استفاده و ثبات مواد غذایی است. بحران اخیر بیماری کرونا و سیاست‌های مرتبط با آن، هر یک از این مؤلفه‌ها (مهاجرت و عدم امنیت غذایی) را تحت تأثیر گذاشته است (کمیسیون اروپا، ۲۰۲۰). تاریخ گذشته نیز حاکی از ارتباط بین بیماری‌ها با مهاجرت و عدم امنیت غذایی است. مسلماً آخرین بیماری همه‌گیر جهانی همچون بیماری کرونا، آنفولانزای اسپانیایی (۱۹۱۸-۱۹۲۰) است که تا ۵۰۰ میلیون مورد مبتلا و ۵۰ میلیون مرگ را در پی داشت. مقایسه بیماری کرونا با آنفولانزای اسپانیایی و سایر موارد به ما این امکان را می‌دهد که در مورد تأثیرات این بیماری‌ها به ویژه در زمینه اقتصادی، محدودیت‌های کمتری داشته باشیم، عوامل اصلی در نحوه گسترش این همه‌گیری را بفهمیم و اقدامات سیاسی

¹ Smith & Wesselbaum

² Ginsburg

³ Carter

⁴ European Commission

مؤثر را ارائه دهیم. با توجه به عدم اطمینان زیاد در مورد بیماری کرونا، حتی ۱۰۰ سال بعد از شیوع آنفلوآنزای اسپانیایی، این بینش‌ها برای آگاهی دادن به سیاست‌گذاران، مهم خواهد بود.

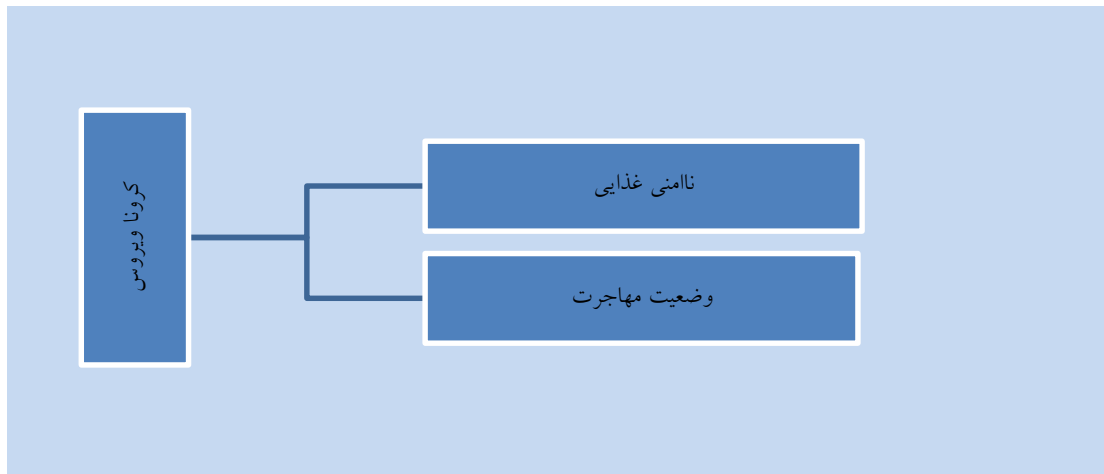
تاریخ نشان می‌دهد که گرسنگی می‌تواند اثرات بیماری را بدتر کند. به‌عنوان مثال، برخی از محققان استدلال می‌کنند که کیفیت نامناسب غذا در شیوع آنفلوآنزای اسپانیایی نقش داشته است (مارتینی^۲ و همکاران، ۲۰۱۹: ۶۴-۶۷). بعلاوه، قحطی در اروپا از سال ۱۵۵۰ تا ۱۷۰۰، تحرک (مهاجرت) روستا-شهری را افزایش داد، که این موضوع به‌نوبه خود، شیوع همه‌گیری بیماری در شهرها را افزایش داد (به‌عنوان مثال، تیفوس و طاعون در اوایل قرن ۱۷ و آبله در اواخر قرن ۱۷ و ۱۸). داده‌ها حاکی از آن است که قحطی و عدم دسترسی به مواد غذایی بر سلامتی تأثیر منفی می‌گذارد، که توانایی مقاومت در برابر عفونت ویروسی را کاهش می‌دهد و از این رو بیماری‌ها را شدیدتر می‌کند (آرنولد^۳، ۱۹۹۳: ۳۸۵-۴۰۴). در بحران فعلی بیماری کرونا نیز، تأمین غذا دچار اختلال شده است. این اختلالات توسط (۱) تولیدکنندگان مبتلابه ویروس، (۲) پاسخ سیاست‌های تأثیرگذار بر بازارها و (۳) محدودیت‌های حمل‌ونقل، ایجاد می‌شوند. علاوه بر این، ما انتظار داریم که پاسخ‌های رفتاری (احتکار) بر قیمت مواد غذایی و در دسترس بودن غذا تأثیر بگذارد. قرنطینه و افزایش عدم اطمینان ممکن است منجر به پرخوری شود، زیرا استرس باعث افزایش مصرف غذا می‌شود (اسمیت و وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۵۷).

پاسخ‌های سیاستی در قبال بحران‌ها همچون بیماری کرونا که در بسیاری از کشورها اجرا می‌شود، پیامدهای شدیدی بر مردم خواهد داشت. مردم در کشورهای در حال توسعه بسیار متکی به کار غیررسمی هستند، پس‌انداز اندکی دارند و در خانه با تراکم جمعیت زیادی زندگی می‌کنند. بعلاوه، انحصارات شکل گرفته، احتمالاً بر مؤسساتی که به فقرا کمک می‌کنند تأثیر می‌گذارد و منجر به جریان مهاجرت کوتاه‌مدت از روستا به شهر می‌شود. بانک جهانی (۲۰۲۰: ۳۲) گزارش داد که بسته شدن شهرها و مسیرها در طول همه‌گیری کرونا به سرعت منجر به افزایش عدم امنیت غذایی و شیوع بیشتر ویروس در کشورهای کم‌درآمد شد. همچنین تعامل بین بیماری کرونا و کاهش فعالیت اقتصادی منجر به افزایش ناامنی غذایی در داخل و در سراسر کشورها شد. بنابراین عدم امنیت غذایی بالاتر به دلیل تأثیرات منفی بر سلامتی و افزایش مهاجرت، ممکن است به‌عنوان یک ضریب اپیدمی عمل کند (اسمیت و وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۵۹). چنان‌که در ایران بعد از شیوع بیماری کرونا شاهد این مسئله بوده‌ایم و این موضوع موجب تأثیراتی بر امنیت غذایی و مهاجرت شده است. با توجه به آنچه راجع به شکاف ساختاری بیان گردید، در ادامه چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شده است:

¹ Spanish flu

² Martini

³ Arnold

نمودار ۱: چارچوب مفهومی: شکاف ساختاری

منبع: اسمیت و وسلباوم (۲۰۲۰)

۳. تأثیرات کرونا بر ناامنی غذایی

واژه امنیت به عنوان یک مفهوم عام، تمامی ابعاد زندگی انسان را دربر می‌گیرد. امنیت، احساس برخاسته از وجود ساختارها و فرایندهایی است که در پرتو آن، فرد یا واحد خود را در برابر هرگونه گزند عینی یا ذهنی، پایدار و ماندگار تلقی کند. جست‌وجوی امنیت از مهم‌ترین کشش‌ها و انگیزه‌های انسانی است و تلاش برای کسب آن، از اساسی‌ترین نیازهای انسان‌هاست (عباسی، ۱۴۰۰: ۱۶۰). مسئله امنیت از گذشته‌های دور، مورد توجه صاحب‌نظران و نظریه‌پردازان مختلف قرار گرفته است (آقاجانی و عسگری، ۱۳۹۰: ۸۲؛ نصری و افتخاری، ۱۳۸۴: ۲۷). امنیت دارای جنبه‌های مختلفی است که در این پژوهش، بر امنیت غذایی تأکید شده است. از جمله می‌توان به دیدگاه حافظ نیا (۱۳۹۰: ۳۲۵) اشاره داشت که طیفی از انواع امنیت را معرفی می‌نماید که با طیف نیازهای انسان برابری می‌کند. امنیت غذایی به معنای آن است که همه مردم در تمام اوقات، امکان دسترسی فیزیکی و اقتصادی به مواد غذایی اصلی را داشته باشند و عدم تأمین آن می‌تواند موجب بروز نابه‌سامانی‌های متعددی گردد (عباسی، ۱۴۰۰: ۱۶۱). تأمین امنیت غذایی در جامعه، به عنوان یکی از شروط تحقق امنیت ملی، از وظایف اساسی دولت‌ها در هر کشوری محسوب می‌شود.

اطمینان از دسترسی مداوم و منظم به غذا، برای امنیت غذایی بسیار مهم است. بازارهای مواد غذایی، هم از طریق تولید داخلی و هم تجارت بین‌المللی تأمین می‌شود. تحقیقات گسترده صورت گرفته در دو دهه اخیر نشانگر مبانی علمی و شواهد تجربی برای اثبات نقش تغذیه در سلامت، افزایش کارایی و ارتباط آن با توسعه اقتصادی هستند (آکتر و بشر، ۲۰۱۴: ۱۵۲). با ادامه رشد جمعیت انسانی، با چالش‌های فزاینده‌ای روبه‌رو هستیم تا اطمینان حاصل

¹ Akter & Basher

شود که مردم به غذای مقوی و سالم دسترسی خواهند داشت. منشأ فکری امنیت غذایی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های امنیت ملی، به بحران غذا در اوایل دهه ۱۹۷۰ در جهان برمی‌گردد (طرزجی و نظری، ۱۳۹۹: ۷۷۶). با شیوع گسترده و ناگهانی بیماری کرونا نیز، اقتصاد جهان با موضوع رکود جدی و امنیت غذایی روبرو شده است. شیوع بیماری کووید-۱۹ یک نگرانی جدی جهانی بوده و هست.

کروناویروس مرز، ملت و جنسیت را نمی‌شناسد و همه‌گان را یک‌سان تهدید می‌کند. بیماری کووید-۱۹ درحالی‌که یک وضعیت اضطراری است، پیامدهای ناگوار دیگری در بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی از جمله وضعیت امنیت غذایی، مصونیت مواد غذایی و تغذیه به همراه داشته است. سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۱ پیش‌بینی کرد که در بهترین حالت، رشد جهانی نیم درصد کاهش خواهد یافت (لورلی^۲، ۲۰۲۰: ۹). به همین ترتیب، ارگان‌هایی مانند صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی و دبیر کل سازمان ملل متحد نیز رکود جهانی و بحران اقتصادی قابل توجه در بسیاری از کشورها را پیش‌بینی کردند.

رکود اقتصادی به‌ویژه برای کشوری به‌مانند ایران که پیش‌تر تحت تأثیر تحریم‌های بین‌المللی، با مشکلات اقتصادی مواجه بوده، امری مهم است، همه‌گیری کروناویروس نیز در شرایطی اتفاق افتاد که این کشور از قبل با مشکل کندی اقتصادی روبرو بوده است. برآوردهای اولیه حاکی از آن است که در سال مالی آینده این بیماری بر تولید ناخالص داخلی تأثیر خواهد گذاشت و رشد در دوسه‌ماهه نخست مالی بعدی ممکن است کاهش داشته باشد (خانا، ۲۰۲۰: ۲). براساس گزارش سازمان بین‌المللی کار^۳، در طی بحران مالی جهانی ۲۰۰۸-۲۰۰۹، حدود ۲۲ میلیون نفر شغل خود را از دست دادند. به نظر می‌رسد رکود اقتصادی ناشی از بیماری کرونا جدی‌تر از آن چیزی است که در رکود اقتصادی سال ۲۰۰۹ با آن روبرو بودیم. سازمان بین‌المللی کار تخمین زده است که ممکن است تا ۲۵ میلیون نفر در سراسر جهان به دلیل تأثیر بیماری کرونا بیکار شوند که این رقم بین ۵٫۳ میلیون از دست دادن شغل در یک «سناریوی کم» و ۲۴٫۷ میلیون نفر در «سناریوی بالا» است (سازمان بین‌المللی کار، ۲۰۲۰: ۱۸). این تأثیر ممکن است از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد.

در زمان اوج بیماری کرونا در ووهان، تقریباً ۵ میلیون نفر در چین در ژانویه و فوریه سال ۲۰۲۰ شغل خود را از دست دادند. یک نظرسنجی از موسسه آنگوس رید نشان داد که ۴۴ درصد از خانوارهای کانادایی نوعی از دست دادن شغل را تجربه کرده‌اند (ماکلین^۴، ۲۰۲۰: ۳۰). از زمان قرنطینه کشور اسپانیا در اواسط مارس ۲۰۲۰، تقریباً ۹۰۰۰۰۰ کارگر شغل خود را از دست دادند. در مارس ۲۰۲۰، بیش از ۱۰ میلیون آمریکایی شغل خود را از دست داده و درخواست کمک‌های دولتی کردند. فائو گزارش داده است که همه‌گیری کووید-۱۹ حدود ۱۵۰ میلیون نفر را به

¹ OECD

² Lowrey

³ ILO

⁴ Angus Reid GlobalWikipedia site:fa2fa.wiki

⁵ Macleans

جمعیت گرسنه جهان اضافه کرده است. قیمت مواد غذایی به دلیل محدودیت‌ها و تأثیرات اقتصادی افزایش یافته است. کرونا مشکل سوءتغذیه جهانی را دامن زده است (دیویدسون^۱؛ ۲۰۲۰: ۳۱). بیماری کرونا باعث گرسنگی میلیون‌ها نفر در سراسر جهان شده است. بحران کرونا، ناامنی غذایی را افزایش داده و گزینه‌های معیشتی جمعیت مهاجر را نیز محدود نموده است. از یک‌سو، اقدامات قرنطینه‌ای و اقدامات فاصله اجتماعی باعث از بین رفتن مشاغل و کمبود درآمد شده، درحالی‌که از طرف دیگر تولید محصولات کشاورزی، سیستم‌های حمل‌ونقل و زنجیره‌های تأمین، مختل گردیده است. بر اساس گزارش برنامه جهانی غذا^۲، برآورد شد که ۲۶۵ میلیون نفر تا پایان سال ۲۰۲۰ به آستانه گرسنگی منتقل شدند (داهیر^۳؛ ۲۰۲۰: ۲۲).

ایران در نقشه سال ۲۰۱۳ در وضعیت خطر متوسط ناشی از ناامنی غذایی گزارش شده است. طبق مطالعات انجام شده در ایران از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲، شیوع ناامنی غذایی خانوار در سطح کشور بین ۲۰ تا ۶۰ درصد بوده است (طزرجی و نظری، ۱۳۹۹: ۷۷۶). ایران یکی از کشورهایی است که سوءتغذیه کودکان در آن شدید است. سوءتغذیه ایمنی بدن را به خطر می‌اندازد، فرد را در معرض خطر بیشتر و مستعد ابتلا به ویروس قرار می‌دهد. سوءتغذیه یکی از دلایل اصلی مرگ‌ومیر کودکان است (یونیسف^۴؛ ۲۰۱۹). پژوهش استوکلین^۵ و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد که گروه‌های آسیب‌پذیر در برابر ناامنی غذایی را کودکان زیر پنج سال، مادران و افراد آسیب‌دیده در بلایای طبیعی تشکیل می‌دهند. مطالعات مقطعی اندکی در این خصوص صورت گرفته است. به‌عنوان مثال، طزرجی و نظری (۱۳۹۹)، در تحقیق خود به بررسی امنیت غذایی در دوران همه‌گیری کووید - ۱۹ در استان کرمان^۶ پرداختند و نشان دادند که ارتباط معناداری بین عوامل اجتماعی-اقتصادی مورد مطالعه (بعد خانوار، متراژ منزل و تعداد امکانات رفاهی) و سطح امنیت غذایی در افراد وجود دارد.

۴. تأثیرات کرونا بر وضعیت مهاجرت

مهاجرت نتیجه مجموعه پیچیده‌ای از عوامل اجتماعی، روان‌شناختی، اقتصادی و سیاسی است. مهاجرت از دیرباز به‌عنوان یک عامل مؤثر بر حجم نیروی کار، توزیع نیروی کار برحسب مهارت، آموزش، تخصص، اشتغال و فرصت‌های شغلی، پس‌انداز، تولید و سرمایه‌گذاری بوده است. مهاجرت همواره یک جز مهم شهرنشینی، توسعه اقتصادی، تغییرات اجتماعی و سازمان سیاسی بوده است و با تغییر پایگاه، شغل و موقعیت مکانی مرتبط است (زنجانی، ۱۳۷۶: ۲۱۲). مهاجرت دارای انواع مختلفی همچون مهاجرت‌های داخلی و مهاجرت‌های بین‌المللی است. مهاجرت داخلی در درون مرزهای یک سرزمین و مهاجرت بین‌المللی در خارج از مرزها و از کشوری به کشور

¹ Davidson

² WFP

³ Dahir

⁴ UNICEF

⁵ Stoecklin

دیگر انجام می‌شود. الگوی نامتعادل پخش جمعیت که خود ناشی از الگوی نامتعادل پخش منابع می‌باشد، موجب مسائل و مشکلاتی برای مردم و حکومت شده و عرصه مطالعاتی گسترده‌ای را در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک فراهم آورده است (حافظ نیا، احمدی پور و قادری حجت، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

کلان چالش‌هایی همانند فقر، تورم، بیکاری، خشک‌سالی و آلودگی‌ها از جمله مواردی هستند که کشور ایران طی یک دهه اخیر، بیش از گذشته با آن‌ها دست‌وپنجه نرم کرده است و برآیند این مشکلات، موجب تشدید نارضایتی‌های اقتصادی و اجتماعی و نهایتاً تقویت میل به مهاجرت در ایران شده است. بی‌شک کاهش کیفیت زندگی و ناامیدی از اصلاح امور موجب تشدید موج‌های مهاجرتی در قالب کانال‌های مهاجرتی مختلف می‌شود و بدون بهبود کیفیت حکمرانی (حکمرانی خوب) به‌ویژه در حوزه مهاجرت، نمی‌توان امید چندانی برای حفظ سرمایه‌های انسانی کشور داشت و تشدید شرایط می‌تواند جامعه ایران را وارد مرحله غیرقابل کنترل‌تری در مهاجرت و چالش‌های ناشی از آن نماید. هیچ کشوری برای همیشه فرستنده و هیچ کشوری هم برای همیشه پذیرنده مهاجران و نیروی کار مهاجر نیست و متغیرهای بسیاری می‌توانند موجب تغییر استراتژی‌های مهاجرتی و نیروی انسانی در یک کشور شوند (بهزادی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹). در این بین، می‌توان به چالش‌هایی همچون ویروس کرونا اشاره داشت که در سطح جهانی، معادلات سیستم‌های مهاجرتی را تغییر داده است.

در اکثر موارد، تأمین هزینه خانواده‌های روستایی در مواقع خاصی از سال به دست می‌آید. در سراسر جهان به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم، مهاجرت‌های روستایی به‌عنوان پدیده‌ای جمعیتی در عرصه‌های بین‌المللی مطرح شد. اگرچه این پدیده در آغاز طبیعی بود، بعد از گذشت چند دهه به دنبال آثار و پیامدهای نامطلوب آن در کشورهای درحال توسعه غیرطبیعی تلقی شد. ضعف ساختاری مناطق روستایی سبب گردید تا روستاییان برای به دست آوردن فرصت‌های بهتر به مناطق شهری مهاجرت کنند (کرمی نسب و شهبازی، ۱۳۹۸: ۴۰۳). در این بین، شیوع بیماری‌ها به‌ویژه مورد کرونا، معلول یک دوره مهاجرت غیرعادی مردم شده است. به‌طور کلی، بحران بیماری‌ها، تعداد مهاجران را کاهش می‌دهد و سیستم‌های مهاجران را مختل می‌کند (کورن و همکاران، ۲۰۱۶: ۱۱۹-۱۵۷). طبق برآوردهای اولیه، ده‌ها میلیون کارگر مهاجر به دلیل قرنطینه در پایان ماه مارس ۲۰۲۰ در هند بیکار ماندند. بسیاری از کارگران مهاجر به روستاهای خود بازگشتند و بسیاری دیگر تنها منتظر ماندند که قرنطینه برداشته شود. وقتی مهاجرت گسترده در جمعیت به‌عنوان نتیجه مستقیم بحران سلامت رخ می‌دهد، این جنبش بیشتر به مهاجرت داخلی، موقتی و اوایل بحران سلامتی اختصاص دارد. به‌طور کلی این اتفاق برای مناطق مستقیماً خارج از منطقه بحران فوری می‌افتد و بیشتر به دلیل سوءتغذیه و وحشت از جمله بحران مالی یا ترس از دست دادن شغل اتفاق می‌افتد. در طی

¹ Curran

شیوع بیماری سارس در سال ۲۰۰۳، تا ۱ میلیون نفر پکن را ترک کردند. مردم تمایل داشتند که پس از بین رفتن بحران بیماری، به روستاهای بومی خود برگردند (لئو، ۲۰۲۰: ۲۶).

چه در نتیجه یک رکود اقتصادی باشد و چه در نتیجه یک اپیدمی مانند بیماری کرونا، کارگران مهاجر در شهرهای بزرگ، مجبور می‌شوند در مناطق خطرناک و منشأ بیماری‌ها باقی بمانند و یا به محل تولد خود (روستاها یا شهرهای کوچک‌تر) بازگردند. هر بحران بهداشتی یا اقتصادی در مقصد، مهاجرت به جوامع مبدأ را افزایش می‌دهد (کاستلز، ۲۰۱۱: ۳۱۱-۳۲۴). تعدادی از کارگران مهاجر که در طول بحران، شهرهای بزرگ را ترک کرده‌اند، ممکن است هرگز برنگردند، ترجیح می‌دهند در مزارع حاشیه خود زندگی را طی کنند یا در شهرهای اطراف کار پیدا کنند. این کار باعث می‌شود که مراکز صنعتی برای مدت طولانی از نیروی کار محروم شود و در نتیجه باعث کمبود موقتی نیروی انسانی در صنایع شود (خاننا، ۲۰۲۰: ۴-۵). همچون سایر کشورها، ایران نیز در حال برنامه‌ریزی بوده است که به بخشی از کارگران سازمان‌یافته که ممکن است به دلیل بیماری همه‌گیر کرونا، شغل خود را از دست داده باشند، مزایای بیکاری بدهد. وزارت کار به دنبال تمدید این طرح است که به کارگران اجازه دهد تا در صورت تأثیر ویروس کرونا، از بیمه بیکاری بهره‌مند شوند (جها، ۲۰۲۰: ۲۰)، اما این اقدامات با توجه به شدت بحران کافی نیست و دولت می‌تواند اقدامات بیشتری برای محافظت از مردم و اقتصاد انجام دهد.

۵. تأثیرات امنیت غذایی بر مهاجرت

امنیت غذایی مانند بسیاری از مفاهیم نوین توسعه پایدار، اجتماعی و اقتصادی ابعاد مختلفی دارد؛ یعنی امنیت غذایی از یک سو شاخص کلی برای سنجش توسعه پایدار است و از سوی دیگر برای سنجش امنیت غذایی از داده‌ها و شاخص‌های مختلفی در زمینه فقر، تغذیه، تولیدات کشاورزی و مواد غذایی، درآمد، خوداتکایی مصرف و غیره استفاده می‌شود (خسروی پور و انشایی نژاد، ۱۳۹۹: ۲۹۰). اثرات ناامنی غذایی در داخل و در سراسر کشورها ناهمگن است. طبق فائو (۲۰۲۰)، عواقب آن برای بیکاران، کارگران بخش غیررسمی و سایر گروه‌های آسیب‌پذیر (زنان و کودکان) بیشتر خواهد بود. فقرا به دلیل محدودیت‌های نقدینگی الزام‌آور و قابلیت‌های سازگاری پایین‌تر، احتمالاً از افزایش ناامنی غذایی رنج می‌برند. در این زمینه، مهاجرت پاسخی از حداکثرسازی ابزار و از منظر مدیریت ریسک (کافله و همکاران، ۲۰۲۰: ۹۹۹-۱۰۱۹) است.

برای کسانی که به شدت از نظر غذایی ناامن هستند، مهاجرت از روستا به شهر ممکن است بیشتر از مهاجرت بین‌المللی باشد، زیرا آن‌ها توانایی پرداخت هزینه‌های مهاجرت بین‌المللی را ندارند. مهاجران روستایی همچنین از

¹ Leo

² Castles

³ Jha

⁴ Kafle

مهاجرت به شهر به عنوان اولین قدم در جهت مهاجرت بین‌المللی استفاده می‌کند. ساکنان فقیر شهری احتمالاً به مناطق روستایی بازمی‌گردند، که این امر می‌تواند ویروس را گسترش دهد (اسمیت و وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۵۹). همچنین عدم امنیت غذایی ممکن است منجر به افزایش مهاجرت بین‌المللی شود. به عنوان مثال، فرونگیلو^۱ و همکاران (۲۰۱۹) دریافتند که عدم امنیت غذایی به‌ویژه در کشورهای نسبتاً پیشرفته‌تر، به شدت بر بهزیستی ذهنی تأثیر منفی می‌گذارد و افراد با رفاه ذهنی پایین‌تر، تمایلات مهاجرت بین‌المللی بیشتری دارند. خانوارهایی که منابع بیشتری برای تأمین هزینه‌های مهاجرت دارند، به احتمال زیاد مقصد بین‌المللی را انتخاب می‌کنند. علاوه بر این، مشاغل مهاجر بین‌المللی معمولاً نه فصلی و نه موقت هستند و بنابراین قابل‌اعتمادتر از مشاغل مهاجرت داخلی هستند. مردم همچنین باید خطر انتقال به مقصدی را که بیماری کرونا در آن شیوع بیشتری دارد کنترل کنند. این امر به‌ویژه در مورد مهاجرت روستا به شهر صدق می‌کند، جایی که شهرهایی با تراکم جمعیت بالاتر ممکن است خطر ابتلا را افزایش دهند (اسمیت و وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۶۰). مطالعه اسمیتا و فلروب^۲ (۲۰۲۰) بر روی ۹۴ کشور نشان داد که عدم امنیت غذایی در سطح فردی تعیین‌کننده مهمی در رفتار مهاجرت است.

تأثیر میانگین شیوع و توزیع ناامنی غذایی بر رفتار مهاجرت در کشورهای با درآمد کم و متوسط در پژوهش اسمیت و وسلباوم (۲۰۱۹) مورد مطالعه قرار گرفته است، که نشان داد عدم امنیت غذایی جریان مهاجرت بین‌المللی به سمت سازمان همکاری اقتصادی و توسعه را افزایش می‌دهد و در نتیجه پراکندگی ناامنی غذایی در داخل کشور، مهاجرت را کاهش می‌دهد. شیوع بیماری کرونا، نگرانی‌های گسترده‌تری را بر اقتصاد و امنیت غذایی کشورهای درگیر جنگ، نظیر افغانستان ایجاد کرده است. بیش از نیمی از جمعیت افغانستان زیر خط فقر زندگی می‌کنند. در حال حاضر، ناامنی غذایی در بین مهاجران بازگشته و آوارگان داخلی بیشتر از دوران قبل از شیوع بیماری کرونا مشهود می‌باشد. به علاوه از آنجایی که بخشی از این مهاجران افغانستانی در ایران مشغول فعالیت در بخش کشاورزی و زراعت هستند، بازگشت این مهاجران و یا بیکاری آن‌ها به معنای از دست دادن بخشی از نیروی کار شاغل در بخش کشاورزی در کوتاه‌مدت خواهد بود و در صورت ادامه‌دار بودن بازگشت نیروی کار مهاجر از ایران، زنجیره تولید محصولات کشاورزی و دامی هرچند به صورت محدود و در کوتاه‌مدت تحت تأثیر قرار خواهد گرفت. در عین حال، این موضوع بر امنیت غذایی در ایران نیز تأثیرگذار است.

امنیت غذایی یکی از اهداف عمده برنامه‌های توسعه کشاورزی و روستایی ایران و جزء اولویت‌های برنامه چشم‌انداز بیست‌ساله است. ناامنی غذایی ناشی از بیماری کرونا، موجب شده است بخش اعظمی از نیروی کار، اقدام به مهاجرت نمایند. وضعیت مسکن، فضا و مکان، نیازهای مراقبتی و تأمین مواد اولیه، پیدا کردن شغل از جمله عوامل تأثیرگذاری هستند (نورالهی، خدادادی و فقیه خوشابی، ۱۳۹۸: ۳۱۵) که بر موج مهاجرت مردم در عصر کرونا

¹ Frongillo

² Smitha & Florob

افزوده است. به علاوه، با توجه به این حقیقت که شیوع کرونا ابتدا در مناطق شهری بزرگ رخ داد، فشارهای جدیدی در نتیجه مهاجرت قابل توجه از مناطق شهری به روستاها وارد گردید. از این رو در کنار تأثیرات مستقیم کرونا، عدم امنیت غذایی نیز باعث به خطر افتادن سلامت انسان‌ها، فشارهای اضافی بر سیستم بهداشت عمومی و در مجموع تشدید چالش‌های رو به رشد مهاجرت شده است. با شیوع ویروس کرونا و تأثیرات اقتصادی و اجتماعی آن و همچنین چالش‌های زیست‌محیطی دیگر همچون خشک‌سالی و تغییر اقلیم در برخی از مناطق کشور در سال‌های آتی با تغییرات بیشتری در روند مهاجرت‌ها مواجه خواهیم بود که این موضوع در نهایت، دارای اثرات مختلفی بر روی بازار کار کشور است.

۶. توصیه‌ها در حوزه سیاست‌گذاری عمومی

کشورها برای کاهش میزان بیکاری و کاهش درآمد، سیاست‌های پولی و مالی را در نظر می‌گیرند. هزینه‌های مالی باید برای سلامتی و حمایت از تمام مؤلفه‌های امنیت غذایی باشد (بارت، ۲۰۲۰: ۳۱۹-۳۲۰). تثبیت‌کننده‌های مالی خودکار (به‌عنوان مثال، مزایای بیکاری و برنامه‌های کمک غذایی) باید اثر رکود اقتصادی را محدود کنند، اما اقدامات اضافی مانند یارانه و وام‌های قرض‌الحسنه لازم است. پشتیبانی از سیستم توزیع غذا در درجه اول اهمیت قرار دارد (گارنت^۱ و همکاران، ۲۰۲۰: ۳۱۵-۳۱۸). توافقنامه‌های چندجانبه برای محدود کردن اقدامات حمایت گرایانه می‌توانند جهش قیمت‌ها را کاهش دهند و اثرات منفی سیاست‌های کشورهای هم‌چون ایران را کاهش دهند. سرانجام، سیستم‌های پشتیبانی باید برای گروه‌های آسیب‌پذیر (به‌عنوان مثال، افراد مسن و سایر گروه‌های در معرض خطر ابتلا به بیماری کرونا و مرگ) اجرا شود و سازمان‌های دولتی و جامعه مدنی باید اطلاعات بهداشتی (در مورد رژیم‌های غذایی مغذی و دسترسی به کمک‌های غذایی) را ارائه دهند (فائو، ۲۰۲۰).

بیماری کرونا، تغییرات ساختاری را در جریان مهاجرت فصلی و دائمی ایجاد کرده است. این امر شامل مهاجرت روستایی به شهری و همچنین بین‌المللی است. به علاوه، بیماری کرونا اثرات اقتصادی متفاوتی در سراسر کشورها داشته است. این می‌تواند منجر به تغییر الگوی جریان مهاجرت جهانی شود. از طرف دیگر، رکود شدید در کشورهای مقصد سستی، مطلوبیت آن‌ها را کاهش داده و مهاجران را به‌طور بالقوه مجبور کرده است تا به سمت کشورهایی که کمتر تحت تأثیر این بیماری قرار گرفته‌اند، ترک نمایند. حتی درحالی‌که برخی از کشورها با افزایش مهاجرت روبرو هستند، برخی دیگر ممکن است به دلیل مهاجرت کمتری، با مشکل روبرو شوند (گارنت و همکاران، ۲۰۲۰: ۳۱۵-۳۱۸). کاهش سیاست‌های مهاجرت و بازار کار در این کشورها ممکن است کمبود ناشی از بحران را کاهش دهد (فائو، ۲۰۲۰). سرانجام، گرچه این بحران تأثیرات منفی بسیاری دارد، اما ممکن است به ایده‌های نوآورانه منجر شود و باید سیاست‌گذاران را به استفاده از فناوری‌های بدون بهره‌ترغیب کند (اسمیت و

¹ Garnett

وسلباوم، ۲۰۲۰: ۲۸۶۰). بعلاوه، این بحران باید به تنظیم مجدد سیاست‌های مهاجرتی منجر شود و رویکرد جهانی برای مدیریت جریان‌های مهاجرت را تشویق کند.

ویروس کرونا با عدم اطمینان شدید و خارق‌العاده‌ای روبرو شده است. تخمین اینکه تأثیر همه‌گیری بر زندگی مردم و اقتصاد کشور چه مدت و تا چه اندازه باشد، دشوار است. دولت برای مقابله با این بحران باید یک استراتژی مؤثر ارائه دهد. در سطح ملی، هماهنگی بیشتر بین سازمان‌های دولتی جداگانه با وظایف مهاجرت و بهداشت لازم است. همچنین لازم است که سیاست‌های ملی مهاجرت، از مهاجران وارد شده به داخل کشور، حمایت کنند. ایجاد سیستم‌های غذایی انعطاف‌پذیر می‌تواند ناامنی غذایی و فشار بازگشت به مبدأ را در بین مهاجران کاهش دهد. تحقیقات بیشتری در مورد تأثیر بحران‌های سلامتی بر مهاجرت، به‌ویژه در تمایز سلامتی از انگیزه‌های دیگر برای مهاجرت، مورد نیاز است. در این چارچوب، جمهوری اسلامی ایران نیز باید با اجرای برنامه‌های حمایتی، تلاش کند تا ضمن حفظ دستاوردهای حاصل در زمینه کاهش قابل‌ملاحظه سوءتغذیه در کودکان و افراد مسن که حاصل تلاش‌های دو دهه اخیر در کشور است، از اقشار آسیب‌پذیر تغذیه‌ای از جمله زنان باردار و کودکان زیر پنج سال و سالمندان در برابر بیماری کرونا محافظت نماید.

نتیجه‌گیری

پژوهش پیش رو باهدف سیاست‌گذاری تأثیرات ویروس کرونا بر عدم امنیت غذایی و وضعیت مهاجرت: چارچوب مفهومی شکاف ساختاری انجام پذیرفت. نتایج نشان داده است که بیماری کرونا بر سطح و نابرابری ناامنی غذایی و وضعیت مهاجرت در داخل و به سراسر کشورها تأثیر گذاشته است. نابرابری ناامنی غذایی در تصمیم‌گیری برای مهاجرت نیز تأثیرگذار بوده و بر سلامتی و رکود اقتصادی تأثیر منفی گذاشته است. بنابراین ما انتظار داریم که عدم امنیت غذایی منجر به افزایش مهاجرت (روستایی-شهری و بین‌المللی) شود. نکته مهم این است که، بحران کرونا منجر به شکاف ساختاری در الگوهای مهاجرت شده است. افراد ممکن است از کشورهای مقصد بیماری کرونا که تحت تأثیر آن قرار دارند اجتناب کنند و به کشورهای دیگر مهاجرت نمایند. با توجه به ماهیت مداوم جریان‌های مهاجرت، این می‌تواند اثرات طولانی‌مدت منفی داشته باشد. بنابراین باید اولویت به رسیدگی به چالش‌های اساسی امنیت غذایی و سوءتغذیه، مقابله با فقر روستایی به‌ویژه از طریق ایجاد مشاغل بیشتر و بهتر در اقتصاد روستایی، گسترش حمایت اجتماعی به همه، جلوگیری از مهاجرت، تسهیل مسیرهای مهاجرت ایمن و ترویج رسمی شدن مشاغل غیررسمی داده شود. سیاست‌گذاری عمومی اقدامی در جهت تعامل بیشتر دانشگاهیان با مدیران و مسئولان کشور است و سیاست‌گذاری در بخش‌های مختلف نیازمند نیروی انسانی متخصص است. نتایج حاصل از این پژوهش، حاکی از لزوم هماهنگی فوری بین برنامه‌های سیاست‌گذاری در حوزه امنیت غذایی و سیاست‌های مهاجرت در جریان بحران کرونا است.

منابع

- آقاجانی، احمد؛ عسگری، محمود (۱۳۹۰). «نقش آفرینی اتاق‌های فکر در سیاست‌گذاری دفاعی-امنیتی»، راهبرد دفاعی، ۹ (۳۲): ۱۷۲-۱۳۷. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=132902>
- بهزادی، فهیمه؛ صلواتی، بهرام؛ حسین پور، میترا؛ صمدی، رقیه؛ عیوضلو، داود؛ مولا، محمدامین (۱۴۰۱). *رصدخانه مهاجرت ایران*، تهران: پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه شریف.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۰). *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، چاپ سوم، مشهد: موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
- حافظ نیا، محمدرضا؛ احمدی پور، زهرا؛ حاجت‌قادری، مصطفی (۱۳۹۴). *سیاست و فضا*، چاپ پنجم، مشهد: موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
- حسینی، سید سلام؛ مهردادش، گونا؛ فرشاد، لقمان (۱۳۹۹). «تأثیر ویروس کرونا بر اقلیم و آب‌وهوای شهر و سلامتی شهروندان در برنامه‌ریزی شهری»، *جغرافیا و روابط انسانی*، ۳ (۲): ۹۱-۱۱۹. https://www.gahr.ir/article_114806.html
- خسروی پور، بهمن؛ انشایی نژاد، آمنه (۱۳۹۹). «تنوع زیستی رویکردی مناسب جهت امنیت و سلامت غذایی»، *جغرافیا و روابط انسانی*، ۲ (۴): ۲۸۵-۲۹۵. https://www.gahr.ir/article_106898.html
- طرزرجی، سجاده؛ نظری، فاطمه (۱۳۹۹). «بررسی امنیت غذایی در دوران همه‌گیری کووید - ۱۹ در استان کرمان (سال ۱۳۹۹)»، *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*، ۲۳ (۵): ۷۷۴-۷۸۵. <http://jams.arakmu.ac.ir/article-1-6392-fa.html>
- عباسی، فرید (۱۴۰۰). «بحران ریزگردها و تأثیرات آن بر امنیت مناطق (مطالعه موردی: شهرستان اهواز)»، *جغرافیا و روابط انسانی*، ۳ (۴): ۱۵۶-۱۷۶. https://www.gahr.ir/article_128492.html
- کریمی نسب، صدیقه؛ شهبازی، حسین رضا (۱۳۹۸). «نقش مخاطرات طبیعی در مهاجرت روستایی»، *جغرافیا و روابط انسانی*، ۱ (۴): ۴۰۱-۴۱۱. https://www.gahr.ir/article_87915.html
- نصری، قدیر؛ افتخاری، اصغر (۱۳۸۴). *روش و نظریه در امنیت پژوهی*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- نورالهی، طه؛ خدامرادی، حسام؛ فقیه خوشابی، عطیه (۱۳۹۸). «جمعیت‌شناسی و شیوع همه‌گیری ویروس کرونا»، <https://ijoss.srtc.ac.ir/article-1-332-fa.html> بررسی‌های آمار رسمی ایران، ۳۰ (۱): ۳۰۹-۳۲۱.
- Akter, S & Basher, SA (2014). *The impacts of food price and income shocks on household food security and economic well-being: Evidence from rural Bangladesh*. *Glob Environ Change*, 25 (14): 150-162. <https://DOI:10.1016/j.gloenvcha.2014.02.003>

- Arnold, David (1993). *Social Crisis and Epidemic Disease in the Famines of Nineteenth-century India*, , *Social History of Medicine*, Volume 6, Issue 3, December, Pages 385–404. <https://doi.org/10.1093/shm/6.3.385>
- Barrett, Christopher (2010). *Measuring food insecurity*, *Science*, Vol 327, Issue 5967, page 825-828. <https://DOI:10.1126/science.1182768>
- Barrett, Christopher (2020). *Actions now can curb food systems fallout from COVID-19*. *Nat Food* 1, page 319–320. <https://doi.org/10.1038/s43016-020-0085-y>
- Carter, Eric (2016). *When outbreaks go global: Migration and public health in a time of Zika*, *Migration Information Source*. <https://www.migrationpolicy.org/article/when-outbreaks-go-global-migration-and-public-health-time-zika>
- Castles, Stephen (2011). *Migration, crisis, and the global labour market*, *Globalizations*, 8(3), 8 July, page 311–324. <https://doi.org/10.1080/14747731.2011.576847>
- Curran, Sara & Irons, Jacqueline & Garip, Filiz (2016). *Economic shock and migration: Differential economics effects, migrant responses, and migrant cumulative causation in Thailand*, *Sociol Dev (Oakl)*, 2 (2), page 119–157. <https://doi.org/10.1525/sod.2016.2.2.119>
- Dahir, Abdi Latif (2020). *Instead of coronavirus, the hunger will kill us*, *A Global Food Crisis Looms*, *The Economic Times*.
- Davidson, Paul (2020). *Unemployment could top 32% as 47M workers are laid off amid coronavirus: St. Louis Fed*. <https://www.usatoday.com/story/money/2020/03/30>
- European Commission (2020). *Impact of COVID-19 on food security and nutrition*, *Draft Paper by the High-Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition*, Brussels: Food and Agriculture Organization.
- FAO (2020). *Urban Food Systems and COVID-19*, *FAO Policy Brief*; Rome: Food and Agricultural Organization.
- Food and Agriculture Organization (2020). *International Fund for Agricultural Development; UNICEF; World Food Program; WHO, The State of Food Security and Nutrition in the World*, Rome: Food and Agriculture Organization.
- Frongillo, Edward & Nguyen, Hoa & Smith, Michael & Coleman-Jensen, Alisha (2019). *Food Insecurity Is More Strongly Associated with Poor Subjective Well-Being in More-Developed Countries than in Less-Developed Countries*, *The Journal of Nutrition*, Volume 149, Issue 2, February, Pages 330–335. <https://doi.org/10.1093/jn/nxy261>
- Garnett, Philip & Doherty, Bob & Heron, Tony (2020). *Vulnerability of the United Kingdom's food supply chains exposed by COVID-19*. *Nat Food* 1, page 315–318. <https://doi.org/10.1038/s43016-020-0097-7>
- Ginsburg, Carren & Bocquier, Philippe & guy, Donatien & Afolabi, Sulaimon & Kahn, Kathleen & Obor, David (2018). *Association between internal migration and epidemic dynamics: An analysis of cause-specific mortality in Kenya and South Africa using health and demographic surveillance data*, *BMC Public Health*, 18, 918. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5851-5>
- ILO (2020). *COVID-19: Protecting workers in the workplace*. *International Labour Organization*, Press Release. https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_738742/lang—en/index.html
- International Monetary Fund (2020). *World Economic Outlook*, Washington, Dc.

- Jha, Somesh (2020). India to offer unemployment benefits to workers affected by coronavirus, *Business Standard*. https://www.business-standard.com/article/economy-policy/india-to-offer-unemployment-benefits-to-workers-affected-by-coronavirus-120031901409_1.html
- Kafle, Kashi & Benfica, Rui & Winters, Paul (2020). Does relative deprivation induce migration? Evidence from Sub-Saharan Africa, *Journal Of Dental Education*, Volume 102, Issue 3, 3 May, Pages 999-1019. <https://doi.org/10.1002/ajae.12007>
- Khanna, Anoop (2020). Impact of Migration of Labour Force due to Global COVID-19 Pandemic with Reference to India, *Journal of Health Management*, Vol 22, Issue 2, August 11. <https://doi.org/10.1177/0972063420935542>
- Leo, Leroy (2020). How Surat fought an epidemic 26 years ago, <https://www.livemint.com/news/india/how-surat-fought-an-epidemic-26-years-ago-11580229286908.html>
- Lowrey, Annie (2020). The coronavirus recession will be unusually difficult to fight: Consequences will linger even after the virus dissipates, <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2020/03/viral-recession/607657/>
- Macleans, lero (2020). COVID-19: Canada layoff tracker. *Macleans.ca*. <https://www.macleans.ca/economy/covid-19-canada-layoff-tracker/>
- Martini, Mil & Gazzaniga, Valentina & Bragazzi, Nicola & Barberis, Ivan (2019). The Spanish influenza pandemic: a lesson from history 100 years after 1918, *J Prev Med Hyg*, Mar 29; 60 (1): page 64-67. <https://doi:10.15167/2421-4248/jpmh2019.60.1.1205>
- Smith, Michael D & Wesselbaum, Dennis (2020). COVID-19, Food Insecurity, and Migration, *The Journal of Nutrition*, Volume 150, Issue 11, November, Pages 2855–2858. <https://doi.org/10.1093/jn/nxaa270>
- Smitha, Michael & Florob, Maria (2020). Food insecurity, gender, and international migration in low- and middle-income countries, *Food Policy*, Volume 91, February, 101837. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.101837>
- Stoecklin, SB & Rolland, P & Silue, Y & Mailles A, Campese C, Simondon A (2020). First cases of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in France: surveillance, investigations and control measures, January 2020. *Euro surveill*, 25 (6): 200-219. <https://DOI:10.2807/1560-7917>
- Unicef (2019). *The state of the world's children report*. United Nations Children Fund.
- World Bank (2020). *COVID-19 Crisis Through a Migration Lens, Migration and Development, Brief No 32*, Washington, DC.